

Kratak pregled

Da privrede jugoistočne Evrope čine jedinstven region, može se samo pretpostaviti. Ono što je sigurno je da su ovu regiju kroz istoriju više formirale politika i interesi stranih sila nego ekonomske prilike. A upravo su te ekonomske prilike, naročito one koje se vezuju za tranziciju i integraciju kao i korenite reforme neophodne za prelazak sa planske na tržišnu ekonomiju, nametnule sebe kao najsnažniji uticaj na politički razvoj regiona. I dok je ovaj region nekad bio inspiracija za termin „balkanizacija“ koji opisuje dezintegraciju države na manje neprijateljske delove – u skorijoj prošlosti, uprkos globalnoj ekonomskoj krizi, postoje dokazi o sve većoj saradnji, ekonomskom rastu i stranim direktnim investicijama. Tokom protekle decenije ovaj region je postepeno izrastao u smireniju i ekonomski napredniju oblast na neposrednoj periferiji Evropske unije (EU).

Uprkos nekim opažanjima, ovaj region je jako raznolik i promene koje su nastale nakon objavljivanja izveštaja *Poslovanje u jugoistočnoj Evropi u 2008. godini (Doing Business in South East Europe 2008)* upravo to oslikavaju. Neke zemlje su dalje odmakle u tranziciji dok druge još čeka dosta posla. Neke su na samim vratima Evropske unije dok druge tek treba da dobiju status „kandidata“. Hrvatska se nalazi u finalnoj fazi pregovora o pridruženju Evropskoj Uniji i više nije uključena u ovaj regionalni izveštaj. Nasuprot tome, Moldavija, novopridošli reformator, je dodata

TABELA 1.1

Gradovi iz BJR Makedonije, Crne Gore, Moldavije i Srbije preuzimaju vodeću ulogu u četiri oblasti u kojima su izvršena merenja u okviru izveštaja o Poslovanju

Rangiranje (1-22)

Privreda	Grad	Lakoća pokretanja poslovanja	Lakoća dobijanja građevinskih dozvola	Lakoća registracije vlasništva	Lakoća izvršenja ugovora
Albanija	Dures*	9	11	13	14
	Skadar	8	3	9	11
	Tirana	10	NEMA PRAKSE	16	18
	Vlora	7	9	10	10
Bosna i Hercegovina	Banja Luka	18	3	21	15
	Mostar	20	13	22	20
	Sarajevo	19	9	19	19
Kosovo	Priština	22	17	18	21
	Prizren	21	6	14	22
BJR Makedonija	Bitolj	2	12	3	5
	Skoplje	1	2	15	9
	Tetovo*	3	3	6	3
Moldavija	Balti*	13	8	1	4
	Kišinjev*	17	19	1	2
Crna Gora	Nikšić	5	1	6	17
	Pljevlja	4	6	4	7
	Podgorica	6	18	20	16
Srbija	Belgrade	11	21	16	11
	Kruševac	16	20	10	11
	Užice	12	16	10	6
	Vranje	14	13	5	7
	Zrenjanin	14	13	6	1

Napomena: Rangiranje za svaku temu je zasnovano na jednostavnom proseku rangova u procentima na bazi indikatora njegovih komponenti. Za više detalja pogledati napomenu o podacima (Data notes).

* Grad nije uključen kao referentna tačka u izveštaju *Poslovanje u jugoistočnoj Evropi u 2008. godini*.

Izvor: Baza podataka *Doing Business*.

regionu. Neke se privrede suočavaju sa neprestanim političkim zagonetkama koje predstavljaju otvorene izazove. Sve u svemu, politički legitimitet kao posledica ekonomskog napretka poslužio je kao dobra lekcija vladama svuda u regionu. Među svima njima postoji stalni nagon za takmičenjem. Konkurentne privrede ne mogu da prežive kao izolovana ostrva rasta već moraju da izgrađuju odnos uzajamne zavisnosti sa svojim susedima a i dalje. Kao posledica toga, ekonomske sile nameću svoju dominantnost u regionu. Tamo gdje smo nekada imali političku dezintegraciju, sada imamo tržišta koja stimulišu prekogranične investicije i trgovinu.

Iako ne postoji recept za rast i uspešnost, faktori koji stvaraju investicionu klimu pogodnu za pokretanje i vođenje poslovanja, omogućuju poštovanje pro-

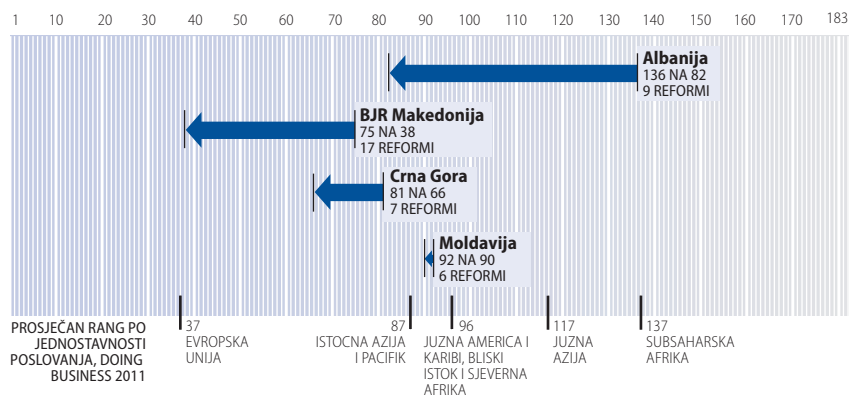
pisa te donose više koristi nego troškova. U vremenu ograničenih budžeta i visoke stope nezaposlenosti, reforme koje olakšavaju poslovanje imaju više smisla nego ikad ranije. One pomažu da se otvaraju nova radna mesta i podstiče rast bez velikog državnog troška. Ovaj izveštaj pokazuje da su privrede jugoistočne Evrope nastavile da sprovode mikroekonomske reforme uprkos izazovima koje donosi globalna ekonomska kriza. U izveštaju takođe stoji da su rezultati nedavnih reformi vidljivi na opštinskom nivou svuda u regionu. Zajedno sa drugim faktorima – kao što je raspoloživost kvalifikovane radne snage - unapređenje poslovnog okruženja u ostalim gradovima regiona van glavnih gradova nastaviće da ima pozitivan uticaj.

Izveštaji o *Poslovanju (Doing Business)* proučava poslovne propise iz ugla

SLIKA 1.1

Privrede regiona* napravile su veliki pomak u unapređenju poslovne regulative

Poboljšano rangiranje u pogledu lakoće poslovanja, Poslovanje 2008.-2010.

* Zastupljene putem svojih glavnih gradova.
Izvor: Doing Business baza podataka.

malih i srednjih lokalnih preduzeća. Glavni gradovi predstavljaju privrede jugoistočne Evrope u godišnjem izveštaju o *Poslovanju (Doing Business)* u kojem se uspoređuju regulatorne prakse 183 privreda širom sveta. U okviru svake privrede preduzetnici se suočavaju sa lokalnim propisima i praksama koje se razlikuju od grada do grada. *Poslovanje u Jugoistočnoj Evropi u 2008.* godini je bio prvi izveštaj koji je u okviru 7 privreda u regionu otišao i dalje od glavnih gradova i prikazao ove razlike u 15 drugih gradova iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova, BJR Makedonije, Crne Gore i Srbije. Ovaj izveštaj ažurira informacije predstavljene 2008. godine za 6 privreda (sve sem Hrvatske) i prati njihov napredak u sprovođenju poslovnih reformi. Takođe analizu proširuje na još jednu zemlju (Moldaviju) i 4 nova grada: Balti (Moldavija), Kišinjev (Moldavija), Dures (Albanija) i Tetovo (BJR Makedonija). Ovde su prikazani rezultati ovog novog poređenja 22 grada iz 7 privreda u pogledu 4 teme izveštaja *Poslovanje* (tabela 1.1).

U okviru regiona najlakše je pokrenuti poslovanje u Skoplju (BJR Makedonija), dobiti građevinske dozvole u Nikšiću (Crna Gora), registrovati vlasništvo u Baltiju i Kišinjevu (Moldavija) i izvršiti ugovor u Zrenjaninu (Srbija). Najteže je pokrenuti poslovanje u Prištini (Kosovo), registrovati vlasništvo u Mostaru (Bosna i Hercegovina) i izvršiti ugovor u Priz-

renu (Kosovo). Dobijanje građevinskih dozvola je najteže u Beogradu (Srbija) dok u Tirani (Albanija) nijedna dozvola nije izdata od 2009. godine.

Dvije opservacije se ističu. Prvo, nijedan grad pojedinačno nema dobre rezultate u sve 4 oblasti. Na primer, Kišinjev (Moldavija) je na samom vrhu ili blizu vrha po pitanju lakoće registracije vlasništva i izvršenja ugovora ali zaostaje u druge dve oblasti. Isto tako, dok Skoplje (BJR Makedonija) ima najbolje rezultate u oblasti lakoće pokretanja poslovanja i dobijanja građevinskih dozvola, može se ugledati na Bitolj (BJR Makedonija) ili na gradove Moldavije kako bi poboljšalo svoje rezultate po pitanju registracije vlasništva. Drugo, postoje velike varijacije čak i među gradovima u okviru iste privrede ako se gleda učinak prema indikatorima, sa izuzetkom pokretanja poslovanja gde sva tri makedonska grada imaju vodeću poziciju. Na primer, u Crnoj Gori, Podgorica i Pljevlja bi mogli da se ugledaju na Nikšić kako bi učinili dobijanje građevinskih dozvola efikasnijem. Pored toga, Zrenjanin bi mogao da posluži kao pozitivan primer drugim srpskim gradovima u oblasti izvršenja ugovora.

Ukoliko se uporede rezultati gradova u 2011. godini sa onim iz 2008. pojavljuju se određeni trendovi. Prvo, postoje oni koji su dosledni u svojim rezultatima i ostaju na vrhu. Na primer, Bitolj (BJR Makedonija) je zadržao vodeću poziciju u većini merenih oblasti.

Drugi gradovi, poput Kruševca (Srbija) pali su u odnosu na ostale. Neke promene u rangiranju mogu se pripisati dodavanju 4 nova grada od kojih neki imaju konkurentne regulatorne okvire. Na primer, Balti (Moldavija) je na vrhu po lakoći registracije vlasništva. Tetovo (BJR Makedonija) je jedan od najefikasnijih gradova za izvršenje ugovora. S druge strane, gradovi koji su u protekle tri godine najviše unapredili svoju poslovnu regulativu, kao što su Skoplje (BJR Makedonija) i Banja Luka (Bosna i Hercegovina), prevazišli su ostale gradove.

JUGOISTOČNA EVROPA DIKTIRA SNAŽAN TEMPO REFORMI

Dosta toga se promenilo proteklih godina. Region je bio jako aktivan u unapređenju poslovne regulative, često reagujući na okolnosti, kao što su mogućnost pristupanja EU ili suočavanje sa globalnom finansijskom krizom. Neke od privreda regiona koje predstavljaju njihovi glavni gradovi, uvrštene su među 10 najboljih privreda koje su sprovele određene reforme u proteklih 5 godina: BJR Makedonija 2006/2007, Albanija 2007/2008 i (opet) BJR Makedonija kao i Moldavija 2008/2009. Značajno je i da je BJR Makedonija sprovela 17 reformi iz izveštaja o *Poslovanju*. U najnovijem izveštaju o *Poslovanju u 2011.* godini BJR Makedonija je rangirana na 38. mestu od 183 privreda, što je napredak od 37 pozicija za 5 godina (slika 1.1).

Izveštaj o *Poslovanju u jugoistočnoj Evropi u 2008.* godini je identifikovao dobre prakse, ukazao na uska grla i dao preporuke za reforme poslovanja i van glavnih gradova regiona. Nakon tri godine, ovaj izveštaj prati napredak koji je ostvaren u tom periodu. Rezultati su impresivni. Svih 19 gradova u kojima su izvršena merenja po drugi put pokazala su poboljšanja u barem 1 od 4 oblasti merenja (tabela 1.2). Većina gradova je imala koristi od reformi poslovanja koje su se proširile širom zemlje a čiji je kratak pregled dat u tekstu dole - iako su rezultati implementacije na terenu različiti.

U okviru privreda u regionu ističu

TABELA 1.2

Sada je lakše poslovati u svih 19 gradova u kojima su izvršena merenja 2008. god.

Grad, privreda	Pokretanje poslovanja	Dobijanje građevinskih dozvola	Registracija vlasništva	Izvršenje ugovora
Skoplje, BRJ Makedonija	✓	✓	✓	✓
Banja Luka, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	✓
Vranje, Srbija	✓	✓	✓	X ✓
Nikšić, Crna Gora	✓	✓		
Podgorica, Crna Gora	✓	✓		
Užice, Srbija	✓	✓	✓	
Sarajevo, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	
Bitola, BRJ Makedonija	✓		✓	✓
Vlora, Albanija	✓		✓	✓
Mostar, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	
Pljevlja, Crna Gora	✓	✓		
Kišinjev, Moldavija	✓		✓	✓
Tirana, Albanija	✓		✓	✓
Beograd, Srbija	✓	X	✓	
Skadar, Albanija	✓			✓
Zrenjanin, Srbija	✓		✓	
Prizren, Kosovo	X ✓			
Priština, Kosovo	X ✓			
Kruševac, Srbija	✓			X

✓ Reforma izvještaja o Poslovanju koja olakšava poslovanje

X Reforma izvještaja o Poslovanju koja otežava poslovanje

Napomena: 19 gradova u kojima su izvršena merenja 2008. godine rangirana su prema broju i uticaju reformi. Na vrhu liste su gradovi u kojima je sprovedeno najviše reformi koje olakšavaju poslovanje između januara 2008. i januara 2011. god. i koji su postigli najveći napredak u rangiranju u okviru 4 teme izvještaja Poslovanja u kojima je izvršeno merenje 2008. godine.

Izvor: Baza podataka Doing Business.

se dva grada: Skoplje (BJR Makedonija) i Banja Luka (Bosna i Hercegovina) su najviše napredovali od 2008. godine. Reforme poslovanja su sprovedene u sve 4 oblasti koje su merene, što je za rezultat imalo značajne koristi u pogledu uštede vremena i troškova za preduzetnike.

Jednošalterski sistem (*one-stop shop*) u Skoplju (BJR Makedonija) skratio je vreme za pokretanje poslovanja sa 12 dana u 2008. godini na samo 3 dana u današnje vreme tako što je eliminisao pet procedura. Jednošalterski sistem nudi preduzetnicima niz usluga – uključujući registraciju novog preduzeća kod poreskih i statističkih organa, dobijanje dozvole za trgovinu, objavljivanje obaveštenja o osnivanju kao i prijavljivanje zaposlenih na zdravstveno i penzijsko osiguranje.¹ U međuvremenu je novi Zakon o izgradnji u BJR Makedoniji prebacio odgovornost za nadgledanje i reviziju izgradnje sa državnih inspeksijskih agencija na stručna lica sa licencom. Kao rezultat toga, vreme potrebno za

dobijanje građevinskih dozvola u Skoplju se skratilo za više od dva meseca a šest procedura je eliminisano. Pored toga, nakon što je povećan broj zaposlenih u katastru u Skoplju, vreme za registraciju vlasničkog lista je smanjeno za preko mesec dana – sa 98 dana 2008. godine na samo 58 dana 2011. godine. Na kraju, privredni sud u Skoplju opremljen elektronskim sistemom za upravljanje predmetima počeo je da radi 2008. godine. i olakšao izvršenje ugovora u privrednim predmetima.

U Banja Luci (Bosna i Hercegovina) više nije neophodna upotrebna dozvola za sva preduzeća a poseban privredni sud je 2010. godine preuzeo registraciju preduzeća. To je za posledicu imalo skraćanje vremena za pokretanje poslovanja od preko mesec dana. U međuvremenu, Zakon o planiranju i izgradnji Republike Srpske iz 2010. godine je omogućio privatnim kompanijama da pripreme određenu dokumentaciju za izgradnju čime je proces dobijanja urbanis-

tičke saglasnosti postao efikasniji. Osim toga, više od 80% evidencije katastra i 90% evidencije zemljišnih knjiga sada je dostupno u digitalnoj formi. Zahvaljujući tome, ukupno vreme za dobijanje građevinskih dozvola skraćeno je sa godinu dana u 2008. godine na sadašnjih 8 meseci. Istovremeno, vreme za registraciju vlasništva je skraćeno za 3 meseca zato što su ukinute 4 procedure, uključujući zahtev za ovlašćenje potpisnika, potvrdu o izmirenju poreskih obaveza i procenu vlasništva na licu mesta. Konačno, Zakon o izmenama Zakona o sudovima koji je stupio na snagu u maju 2010. godine preneo je na specijalni sud u Banja Luci nadležnost nad privrednim postupcima i skratio vreme za podnošenje zahteva sudu sa 6 meseci 2008. godine na 46 dana 2011. godine. Istovremeno je period izvršenja sudske odluke skraćen za preko 200 dana.

U svih 19 gradova u kojima je po drugi put vršeno merenje olakšano je pokretanje poslovanja. Najpopularnija start-up reforma od 2008. god. je uvođenje ili unapređenje jednošalterskog sistema (*one-stop shops*) kao što se može videti u 10 gradova. Na primer, u Beogradu (Srbija) registracija kod različitih agencija je objedinjena pod jednim krovom. Potvrda o registraciji preduzeća, poreski identifikacioni broj (PIB), potvrda od fonda za penzijsko osiguranje i potvrda od fonda za zdravstveno osiguranje se sada dobijaju prilikom jedne posete Agenciji za Privredne Registre (APR). U međuvremenu, ostali srpski gradovi koji su uključeni u ovaj izveštaj još uvek rade na potpunoj implementaciji svojih jednošalterskih sistema – konkretno, registracije kod penzijskog i zdravstvenog fonda još uvek moraju da se obavljaju odvojeno. Bez obzira na to, period za pokretanje poslovanja u svim srpskim gradovima je značajno skraćen, najviše u Zrenjaninu gde je period od 37 dana 2008. godine skraćen na 17 dana 2011. godine. U gradovima Kišinjev i Balti (Moldavija) još uvek je u toku objedinjenje registracije preduzeća sa drugim procedurama. Pa ipak, preduzeti su pozitivni naponi da se smanji

sveukupno vreme za započinjanje poslovanja, uključujući uvođenje zakonskih rokova i ubrzanih postupaka za registraciju preduzeća. Usled toga, zakonski rokovi za dobijanje potvrde o registraciji skraćeni su sa 15 dana 2008. godine na samo jedan dan u 2011. godini. Druge popularne start-up reforme su smanjenje zahteva za izdavanje dozvola i naknada na lokalnom nivou. Na primer, albanski gradovi su ukinuli obavezu registracije kod lokalne privredne komore. Gradovi u Crnoj Gori su eliminisali opštinsku dozvolu za poslovanje. U Prištini i Prizrenu na Kosovu su prepolovili svoje naknade za opštinske dozvole – sa 1000 EUR na 525 EUR odnosno 400 EUR.

Kada je reč o dobijanju građevinskih dozvola, 9 od 19 gradova upoređivanih 2008. i 2011. imalo je koristi od reformi u vidu digitalizacije katastarskih, donošenja novih zakona o izgradnji i efikasne inspekcije. Na primer, Crna Gora je uvela građevinske dozvole na bazi procene rizika: tamo gde postoji mali rizik, projekte manjih razmera procenjuju i odobravaju opštinski, a ne centralni organi vlasti. U Srbiji je Zakon o planiranju i izgradnji iz 2009. pojednostavio proceduru za dobijanje građevinskih dozvola i one su prenosive na investitore u toku izgradnje. Učinak novog zakona varira od grada do grada. U Vranju se građevinska dozvola sada može dobiti za 6 meseci - 3 meseca brže nego 2008. godine. S druge strane, u Beogradu isti proces traje skoro godinu dana - 5 meseci duže nego 2008. godine. Najveći problem u implementaciji ovog zakona je primena odredaba koje se tiču konverzije „prava korišćenja“ u vlasnička prava. U Albaniji je u međuvremenu parlament usvojio Zakon o teritorijalnom planiranju 2009. godine. Kada je implementiran, od novog zakona se očekivalo da profesionalizuje sastav Saveta za adaptaciju zemljišta (Territorial Adjustment Council/TAC) - nadležni organ koji izdaje građevinske dozvole u Tirani. Međutim, od 2009. do januara 2011. godine, nijedna građevinska dozvola nije izdata, uglavnom zbog rivalstva političkih partija zastupljenih u Savetu,

koje ne mogu da postignu konsenzus u donošenju odluka. Novi Zakon o odobravanju građevinskih radova koji je u julu 2010. usvojio parlament Moldavije, propisuje zakonske rokove za odobravanje projekata i dobijanje dozvola. Očekuje se da će proces implementacije rezultirati većom efikasnošću u dobijanju građevinskih dozvola.

Reforme u oblasti registracije vlasništva donele su uštede u vremenu i novcu u 12 od 19 upoređivanih gradova u 2008. i 2011. god. Vlade u regionu su digitalizovale zemljišne knjige i učinile upis zemljišta efikasnijim kroz zakonske i administrativne reforme. Kao rezultat, prosečno vreme za registraciju vlasništva u gradovima jugoistočne Evrope skraćeno je za jedan mesec od 2008. godine. Na primer, u Sarajevu (Bosna i Hercegovina), gde su sve zemljišne knjige i katastri dostupni u digitalnom formatu, vreme potrebno za registraciju vlasništva je skraćeno deset puta. Odnosno, sa 331 dana u 2008. godini, skraćeno je na samo 33 dana u 2011. U Mostaru (Bosna i Hercegovina) gde je 95% katastarskih knjiga sada u digitalnom formatu, vreme za registraciju vlasništva je skraćeno za jedan mesec - sa 145 dana u 2008. na 117 dana u 2011. godini. U međuvremenu, Moldavija i BJR Makedonija su ušle u proces digitalizacije zemljišnih knjiga, odnosno katastarskih mapa. Ostale reforme u oblasti poslovanja koje su u poslednje tri godine preduzele vlade uključuju uvođenje zakonskih rokova, ukidanje odobrenja i dozvola pre prodaje i smanjenje provizija. Na primer, Moldavija više ne zahteva podnošenje katastarskog plana za nekretnine već upisane u katastar - ukupno vreme za registraciju vlasništva skraćeno je sa 48 dana u 2008. na 5 dana u 2011. god. U Albaniji su novim zakonom propisani rokovi koji su skratili kašnjenje upisa u Službu za registraciju nepokretnosti za 9 dana u Tirani i 12 dana u Vlari u istom periodu. U BJR Makedoniji informacije o zemljištu pod hipotekom prenete su sa prvostepenih sudova na katastre, tako da se sada i vlasnički list i potvrda o neopterećenosti

hipotekom mogu dobiti od iste institucije. Slični naponi su preduzeti i u Srbiji. Zajedno sa digitalizacijom katastarskih mapa, ove reforme su smanjile vreme za registraciju vlasništva za 30 dana u Zrenjaninu, 25 dana u Vranju, 20 dana u Beogradu i 17 dana u Užicu.

Izvršenje ugovora je postala brža, jeftinija i/ili manje komplikovana u 8 od 19 gradova upoređivanih u 2008. i 2011. Sudovi u ovim gradovima implementirali su administrativne ili zakonske reforme kako bi se smanjilo vreme ili troškovi rešavanja privrednih sporova. U Vranju (Srbija) su ručno vođeni sudski zapisi i standardni dosijei zamenjeni elektronskim, dostupnim on-line. Pored toga, kompjuterizovani sistem nasumično dodeljuje predmete sudijama i tako sprečava propuste i korupciju. Rezultat je skraćeno trajanje sudskog postupka u Vranju sa 495 dana u 2008. na 135 dana u 2011. godini. U Albaniji je ukazom predsednika povećan broj sudija. S više zaposlenih, smanjeno je vreme pokretanja postupka, donošenja presude i izvršenja za 40 ili više dana u Skadru i Vlari. Sudovi sada donose presudu za nešto više od 4 meseca. Pored toga, naknade za rad sudskih izvršitelja smanjene su sa 7% vrednosti potraživanja na 2%. U BJR Makedoniji izvršenje ugovora olakšano je utvrđivanjem zakonskih rokova za plaćanje sudskih taksi, usklađivanjem monetarnog praga za utvrđivanje nadležnosti nad predmetima i uvođenjem sudova za sporove malih vrednosti.

UPOREDNI PODACI O POSLOVNOJ REGULATIVI U 22 GRADA JUGOISTOČNE EVROPE

POKRETANJE POSLOVANJA

Skoplje (BJR Makedonija) spada u najefikasnijih prvih pet na svetu u ovoj oblasti. Sve što jedan preduzetnik treba da uradi da bi ovde osnovao preduzeće jeste da uloži tri dana i nešto preko 100 USD. U gradovima poput Skoplja, gde je jednoalterski sistem uspostavljen i funkcioniše, osnivanje preduzeća se može obaviti lako i efikasno. Ovaj proces je,

međutim, znatno sporiji u gradovima gde preduzetnik ima odvojene procedure za porez, doprinose za socijalno i zdravstveno osiguranje i opštinsku dozvolu. Takav je slučaj u Prištini gde je potrebno skoro 2 meseca za pokretanje poslovanja. U Mostaru (Bosna i Hercegovina), gde su sudovi nadležni za registraciju preduzeća i gde je neophodno ispuniti 8 zahteva nakon potvrde o registraciji, osnivanje preduzeća može potrajati i do 50 dana. Postoje značajne razlike u okviru istog regiona i u visini troškova. Troškovi za osnivanje preduzeća variraju od 1,5 % dohotka po glavi stanovnika u Nikšiću i Pljevljima (Crna Gora) - slično je u Finskoj - do 31,4% u Tirani (Albanija) - gde su troškovi pet puta veći od evropskog proseka. Varijacije potiču od različitih iznosa taksi koje naplaćuju opštinske vlasti. Neke od njih, poput Prištine i Prizrena (Kosovo) naplaćuju 525 EUR odnosno 400 EUR samo za opštinsku dozvolu. U 12 od 22 merena grada od preduzetnika se takođe zahteva izdvajanje minimalnog iznosa kapitala pre započinjanja poslovanja. BJR Makedonija je jedina privreda koja je u potpunosti ukinula zahtev za minimalnim iznosom kapitala, dok se u Albaniji i Crnoj Gori traže samo nominalni iznosi (ekvivalent 1 USD).

DOBIJANJE GRAĐEVINSKIH DOZVOLA

Dobijanje građevinskih dozvola može biti teško i skupo u Jugoistočnoj Evropi. U proseku, građevinsko preduzeće bi potrošilo 223 dana i više od 1.100% dohotka po glavi stanovnika da bi ispunito sve zahteve za izgradnju jednog stovarišta. U zemljama EU građevinske firme troše mesec dana manje i samo 77% dohotka po glavi stanovnika. Dok je definisanje ukupne politike svuda u nadležnosti nacionalnih vlada, implementacija propisa na lokalnom nivou značajno varira. Lokalne vlasti su nadležne za nekoliko procedura i za to naplaćuju poreze i takse. Broj procedura za dobijanje građevinskih dozvola varira od 15 u Skoplju (BJR Makedonija) i Pljevljima (Crna Gora) do 30 u Kišinjvu (Moldavija). U Kišinjvu

preduzetnik mora da ispuni čak 18 zahteva pre gradnje — kao što su dozvole koje se odnose na lokaciju i tehničke procene. Kao što je napomenuto u izveštaju iz 2008, izdavanje građevinskih dozvola je najbrže u Bitolju (BJR Makedonija) — samo 3 meseca. Najsporije se taj proces odvija u Mostaru (Bosna i Hercegovina) gdje dobivanje građevinskih dozvola traje godinu i po dana. Troškovi variraju od 110% dohotka po glavi stanovnika (1.752 USD) u gradu Balti (Moldavija) do nedostižnih 2.132% dohotka po glavi stanovnika (139.650 USD) u Podgorici. U mnogim privredama, najveći deo ukupnih troškova odlazi na takse za izdavanje građevinske dozvole i pripadajuće izdatke. U gradovima u Srbiji, dobijanje građevinske dozvole čini, u proseku, 76% ukupnih troškova (ekvivalent 83.278 USD). Ista dozvola košta znatno manje u gradu Balti (Moldavija), gde predstavlja 28% ukupnih troškova (ekvivalent 439 USD). U Podgorici (Crna Gora) investitori moraju da plate taksu za urbanistički razvoj, koja iznosi skoro tri četvrtine ukupnih troškova (ekvivalent 100.221 USD).

REGISTRACIJA VLASNIŠTVA

U 22 grada preduzetnik mora da prođe, u proseku, kroz 6 procedura, da čeka 48 dana i plati 2,85% od vrednosti nekretnine da bi prodavaoc prenio vlasništvo na kupca. U okviru regiona znatno variraju potrebno vreme, troškovi i zahtevi koje treba ispuniti. Registracija vlasništva je najlakša u gradovima Balti i Kišinjvu (Moldavija), gde se prolazi kroz 5 procedura koje traju 5 dana, a zahteva se 0,9 % vrednosti za prenos vlasništva. Isti proces u Prištini (Kosovo) podrazumeva 8 procedura, a skoro 4 meseca u Mostaru (Bosna i Hercegovina). Razlike se pojavljuju uglavnom u fazi pre registracije. Na primer, u Mostaru i Sarajevu (Bosna i Hercegovina) kupac i prodavaoc moraju da pribave od suda ovlašćenje potpisnika za preduzimanje radnji u ime privrednog društva. U Prištini (Kosovo), pored vlasničkog lista, obe strane su dužne da podnesu overene kopije registracije

svojih privrednih društava, kao i potvrdu od poreskih vlasti da su svi porezi na imovinu plaćeni pre nego što advokat sačini kupoprodajni ugovor. Razlike između gradova u potrebnom vremenu nastaju uglavnom zbog različitog stepena efikasnosti u upisivanju novog vlasnika u zemljišne knjige. Ta variranja se kreću od jednog dana u gradovima Moldavije, ako se koristi ubrzana opcija, do 85 dana u Beogradu (Srbija). Iznos poreza koji preduzetnici moraju da plate za prenos vlasništva veoma se razlikuje u 22 merena grada - od fiksne takse od 150 EUR (220 USD) u Prištini (Kosovo) do 5% vrednosti nekretnine u Mostaru i Sarajevu (Bosna i Hercegovina).

IZVRŠENJE UGOVORA

Najefikasniji u rešavanju privrednih sporova u regionu je sud u Zrenjaninu (Srbija). Od podnošenja prijave do izvršenja presude potrebno je 10 meseci, koliko traje postupak i u SAD-u. U Zrenjaninu se informaciona tehnologija koristi kao pomoć sudijama u registraciji predmeta i upravljanju sudovima. Preduzetnici se mogu odlučiti za alternativno rešavanje sporova (ADR), čijom primenom je smanjen broj neokončanih predmeta u privrednim sudovima širom Srbije. U međuvremenu, u Mostaru (Bosna i Hercegovina) preduzetnik treba da čeka više od 4 godine da bi realizovao ugovor u sudu - slično kao u Kabulu (Avganistan), jednom od najsporijih sudova na svetu. Kašnjenja proističu iz velikog broja zaostalih predmeta i nedovoljnog broja sudija. Što se troškova tiče, prosečna parnica u jugoistočnoj Evropi košta 32% od vrednosti potraživanja - za jednu trećinu su veći od proseka EU. Većina parničnih troškova u regionu regulisana je zakonom i taksenim tarifama. Troškovi izvršenja ugovora kreću se od 21% vrednosti potraživanja u Kišinjvu (Moldavija) - slično kao u Australiji - do 61% u Prištini i Prizrenu (Kosovo).

TABELA 1.3

Najbolje prakse u Jugoistočnoj Evropi, poređenje na međunarodnom nivou

	Grad sa najboljim rezultatima u Jugoistočnoj Evropi (JIE)	Performance	Globalni rang (183 privrede) Rang koji bi na globalnom nivou imali gradovi JIE
Broj dana potrebnih za pokretanje poslovanja	Skoplje (BJR Makedonija)	3 dana	3
Broj procedura potrebnih za pokretanje poslovanja	Skoplje (BJR Makedonija)	3 procedure	8
Broj dana potrebnih za registraciju vlasništva	Balti i Kišinjev (Moldavija)	5 dana	10
Broj dana potrebnih za izvršenje ugovora	Tetovo (BJR Makedonija)	290 dana	18
Trošak pokretanja poslovanja	Nikšić, Pljevlja (Crna Gora)	1,5% dohotka po stanovniku	18
Trošak registracije vlasništva	Prizren (Kosovo)	0,5% vrednosti imovine	19
Broj dana potrebnih za dobijanje građevinske dozvole	Bitolj (BJR Makedonija)	96 dana	27
Trošak izvršenja ugovora	Kišinjev (Moldavija)	20,9% vrednosti potraživanja	48
Broj procedura potrebnih za registraciju vlasništva	Balti i Kišinjev (Moldavija) Bitolj, Skoplje i Tetovo (BJR Makedonija)	5 procedura	50
Broj procedura potrebnih za dobijanje građevinske dozvole	Skoplje (BJR Makedonija) Pljevlja (Crna Gora)	15 procedura	67
Trošak dobijanja građevinske dozvole	Balti (Moldavija)	110,2% dohotka po stanovniku	74
Najbolja praksa za 4 merena indikatora			6
Hipotetički grad u Jugoistočnoj Evropi			

Izvor: Baza podataka *Doing Business*.**MEĐUSOBNA RAZMENA**

Ako saradnja i razmena reformskih iskustava nisu bili prioritet privreda u regionu pre deset godina, sada je to norma. Nesumnjivo je da je inicijalni impuls bila perspektiva pridruživanja EU. Iako je i dalje to aktuelno, tržišne realnosti ovu saradnju podižu na sve viši nivo. Na primer, dok su podaci za ovu studiju prikupljeni krajem 2010. godine, železnička preduzeća Hrvatske, Slovenije i Srbije formirala su novo akcionarsko društvo da opsluži evropski Koridor 10, odnosno put za teretni saobraćaj do Istambula koji će, nakon otvaranja Bosforskog tunela, preko Azije povezivati Evropu s Kinom. Mogućnosti za jačanje nacionalnih privreda poboljšanjem regionalne konkurentnosti ima i u drugim sektorima. Ova vrsta ekonomske saradnje možda neće privući pažnju medija kao događaji iz devedesetih, ali će biti značajna za prosperitetnu i stabilnu budućnost jugoistočne Evrope. Bolji poslovni ambijent je za tu perspektivu od ključne važnosti.

Upoređivanje s najboljim, kao u izveštaju o *Poslovanju (Doing Business)* inspiriše vlade da reformišu regulativu u oblasti trgovine. One ukazuju na potencijalne probleme i usmeravaju kreatore politike gde da traže primere dobre

prakse. Upoređivanje gradova u okviru iste privrede ili regiona predstavlja još jači podsticaj, jer vlasti imaju problem da objasne zašto je poslovanje u njihovom gradu teže nego u susjednim mestima. Dobra vest je da slični zakonski okviri olakšavaju implementaciju postojećih dobrih praksi u okviru istog regiona. Nacionalne vlade mogu takođe koristiti podatke iz izveštaja o *Poslovanju* da kontrolišu kako lokalne vlasti primenjuju promene u zakonskim propisima. U svetu gde se gradovi takmiče između sebe da bi privukli investitore, podaci iz izveštaja o *Poslovanju* o lokalnom nivou omogućavaju lokalnim vlastima da na osnovu poređenja preispitaju uslove s kojima se preduzetnici suočavaju u svojim gradovima. Podaci o lokalnom nivou su sada dostupni za više od 300 gradova u 38 privreda u celom svetu.

Vlade posvećene reformama mogu da koriste indikatore izveštaja o *Poslovanju* da motivišu i podrže napore za sprovođenje reformi u sferi poslovanja. Nema potrebe izmišljati toplu vodu: dovoljno je početi sa uvođenjem u oblast poslovanja onih reformi koje su uspešno implementirane u drugim mestima. U stvari, gradovi jugoistočne Evrope mnogo dobijaju usvajanjem najboljih propisa i prakse koji se primenjuju u drugim

mestima u regionu. Usvajanjem svih najboljih praksi identifikovanih u ovom izveštaju hipotetički grad će se rangirati kao šesti od 183 privrede u celom svetu - slično Danskoj ili Kanadi (tabela 1.3).

Ako najbolje prakse u regionu budu usvojene, za pokretanje poslovanja biće potrebno samo 3 dana kao što je to slučaj u Skoplju (BJR Makedonija) i Švedskoj. Usvajanje najbolje prakse u regionu znači da će prenos vlasništva podrazumevati 5 procedura za 5 dana, kao u Moldaviji i Australiji. U međuvremenu, najbolja praksa u regionu za dobijanje građevinske dozvole zahtevala bi samo 96 dana - kao u Bitolju (BJR Makedonija) i Velikoj Britaniji. Konačno, rešavanje privrednih sporova u ovom hipotetičkom gradu s „najboljom praksom“ u Jugoistočnoj Evropi koštaće isto kao i prosečni takav spor u EU, dok će se rešavati 100 dana brže nego u Nemačkoj.

Koristi od reformi poslovanja su ogromne. Ušteda vremena i novca su često prve koristi za firme koje se odmah ostvaruju. Na primer, u Gruziji je anketa obavljena 2009. godine pokazala da je novi centar za usluge pri osnivanju firmi pomogao da se u poslovanju u proseku uštedi 3,25% profita - i to samo za usluge registracije. U svim oblastima poslovanja ostvarena je direktna i indirektna uš-

teda od 7,2 miliona USD.² U Meksiku su lokalni jednošalterski sistemi skratili vreme za osnivanje preduzeća sa 58 na 13 dana. Jedna nedavna studija daje podatke o benefitima: broj registrovanih meksičkih kompanija povećan je za 5%, zaposlenost je porasla za 2,8, a cene pale za 1% zahvaljujući konkurentnosti novih učesnika.³

Dosledni reformatori prate dugoročnu agendu i stalno idu napred. Najbolje rangirana privreda kad je u pitanju lakoća poslovanja, Singapur, uvodi reforme poslovanja svake godine. Kumulativne reforme poslovanja u raznim oblastima daju najbolje rezultate. Saradnja između različitih delova birokratije, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou, neophodna je za reforme širokog spektra. Politička volja i vizija predvodnika reformi — bez obzira da li je reč o premijeru, ministru ili gradonačelniku — najbitnije su za uspeh. Pored toga, dosledni reformatori uključuju i angažuju sve relevantne aktere i institucionalizuju reformske napore. Oni ostaju uvek fokusirani tako što postavljaju precizne ciljeve i redovno prate napredak.

1. Projekat jednošalterskog sistema u BJR Makedoniji prolazi kroz drugu fazu koja treba da objedini registraciju preduzeća i prijavljivanje zaposlenog Fondu za socijalno osiguranje. Druga faza se već implementira kroz pilot projekat u Skoplju i očekuje se da pokrije celu zemlju do kraja 2011. godine.
2. Svetska Banka 2010. Poslovanje u 2011.: Pozitivan uticaj na preduzetnike (*Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs*) Vašington, D.C., Svetska Banka.
3. Bruhn Miriam, 2008. „Dozvola za prodaju: Efekti reforme u registraciji privrednih društava na preduzetničke aktivnosti u Meksiku“. (License to Sell: The Effects of Business Registration Reform on Entrepreneurial Activity in Mexico). Radna verzija istraživanja zvaničnih politika 4538. Vašington D.C. Svetska Banka.